УДК: 111.852; 217

В.В. ГОРДІЙЧЕНКО (асистент кафедри філософії, магістр історії)
Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя

ХРИСТИЯНСЬКА СИМВОЛІКА ТА АЛЕГОРІЯ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ Т. Г.ШЕВЧЕНКА

Досліджуючи творчість поета і художника Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861), автор звернувся до його образотворчого мистецтва як до естетичного та світоглядного феномену. Прикладом цього стали його малюнки на релігійні теми, що були пов'язані Біблією та життями святих. Робота складається із кількох частин, які характеризують майстерність, підхід та манеру виконання тих чи інших малюнків, начерків, офортів та сепій, починаючи із серії робіт Старого Завіту, Євангелія, іконопису, скульптурні роботи, копії робіт К.Брюллова, Рембрандта та Мурільо.

Ключові слова: *християнська символіка, «шевченківський жанр», принцип естетизму, атеїзм, матеріалізм, релігійність, християнські моральні засади, християнські переконання, етичні положення, алегорія.*

In nomine Patris, Filii et Sancti Spiritus

Актуальність цієї теми полягає в тому, як можна ширше, докладніше дослідити величезну спадщину Т.Г. Шевченка в образотворчому мистецтві, зокрема в його християнській символіки і довести те, що художник глибоко був віруючим не тільки як християнин, а як людина, яка хотіла вірити про світле майбутнє України - її багатостраждального народу, про його свободу.

Мета статті: розкрити, так би мовити, «шевченківський жанр» в образотворчому мистецтві, зокрема біблійної та християнської символіки, та манеру самого виконання цих малюнків. Завдання: провести паралелі Шевченківських робіт з роботами інших художників, які малювали ті, чи інші сюжети на задану тему. Вивчаючи цей доробок, важко назвати дослідників цього жанру, але вони є - це такі вчені як: Бачинський Д. «Християнсько-філософська думка Тараса Шевченка»; Білецький Л. «Віруючий Шевченко»; Білецький П. «Скарби нетлінні: Українське мистецтво у світовому художньому процесі»; Грабович Г. «Шевченко як міфотворець»; митрополит Іларіон «Релігійність Тараса Шевченка» та Петров В. «Естетична доктрина Шевченка». У цих академічних працях висвітлюється загальна характеристика літературної праці та її естетико-християнська позиція. Тільки Платон Білецький, як мистецтвознавець, дає неабияку характеристику образотворчого мистецтва Шевченка, а також праці мистецтвознавця Д.В. Степовика.

Методологічною основою є принцип естетизму та наукової об'єктивності творчості Тараса Шевченка в образотворчому мистецтві, зокрема на біблійні та євангельські сюжети. Практичне значення пов'язане з жанрами образотворчого мистецтва, зокрема: рисунок (ескіз, начерк), офорт (акватинта, гравюра, шкіц), сепія, акварель тощо.

Структура роботи складається з таких основних підпунктів, як: 1.Сюжети Старого Завіту у малюнках Кобзаря. 2. Образ святої родини в

© Гордійченко В.В., 2013

образотворчому мистецтві Т.Г. Шевченка. 3. Скульптурні твори на релігійну тематику. 4. Шевченко як іконописець. 5. Образи святих. 6. Ікона «Христос благословляє хліб». 7. Сепії Т.Г. Шевченка на євангельські теми. 8.Образи святих, виконані в момент повернення художника із заслання. 9. Гравюри на християнські теми. Сепія «Притча про робітників на винограднику».

Вступ. Образотворча спадщина Шевченка справді величезна: нині відомо понад 1000 портретів, пейзажів, історичних та жанрових композицій, виконаних художником у техніці офорта, акватинти, сепією й олівцем, аквареллю та олійними фарбами. Оцінюючи значення Шевченка як художника, його сучасник і друг художник Л.М.Жемчужников відзначав: «І на цьому шляху він був одним з перших, хто вернувся до рідного... В народному мистецтві ні в кого не висловлювалось стільки сили, як у нього. Тоді як інші ловили «красу» із спокійним духом, писали мирний куточок, весілля, ярмарок, його дух висловлювався гіркими сльозами, які потім оберталися на неспокійне обурення...». Всупереч упертим твердженням радянських «знавців» Шевченка, які не вагаються твердити, що Шевченко був атеїстом і матеріалістом, і, що він боровся разом з російськими «революційними демократами» за поправу суспільного становища всіх трудящих − російських і українських та інших, ми бачимо, основуючись не лише на висловлюваннях поетів, які часто бувають перекручуванні чи тенденційно пояснювані, але на самому, так би мовити, підході його до різних життєвих питань, що він був глибоко релігійною людиною і ніяк не матеріалістом, а його релігійність підказувала йому думки і погляди, які розвивались в дусі християнських моральних засад [1].

Шевченко щиро і певно вірив у єдиного християнського Бога і в Божу справедливість та в Божу ласку. Віру в Бога він виніс з рідного дому, що в його часи ще був глибоко віруючий, бо матеріалістичний атеїзм марксистський ще туди не доходив. Він вірив, що все у світі діється за Божим велінням, тому невідхильно мусить прийти у певному часі в волю України, але вона не прийде без нашої участі, без нашої дії і сильної віри й бажання. А сильне бажання, сильна воля зумовлюють наші дії. Світлу віру в Божу справедливість поет зберігав протягом усього життя, і ніякі фальшування й перекручування не можуть змінити того, що було, поки ще є кому постояти за правду і заперечити брехню. А правдою є те, що Шевченкові герої часто звертаються до Бога, бо віра в Бога притаманна українському селянству, цебто народові, який і в добу жорстокого переслідування християнської релігії й віри не втратив тієї віри і терплячості в очікуванні часу, коли настане справедливість. Із Шевченкових християнських переконань випливають його демократичні ідеї [2].

Націлений у повній побожності служити своєму народові, служити Правді й Богові; Шевченко в 1843—1847 рр. перебуває в Україні і бачить там, з одного боку, Божий рай в красі природи, у моральному житті і побожності українського народу, а з другого боку, «пекло», якими були: панщина, московське військо, що знесилювали народ, і московська політична неволя. І ця остання, що плюндрувала Україну, тяжко вражала

Гордійченко В.В., 2013

Шевченка і гнітила його душу. Під впливом тяжких переживань поет з усією силою свого генія виступає на боротьбу проти московської неволі й розпочинає свою геніальну збірку політичних творів «Три літа». У даній роботі хочеться встановити істину: чи віруючим був Шевченко насправді, чи ні. Бо в поетичній творчості про це сказати не так-то просто. Тому спробую знайти відповідь в його образотворчому мистецтві. Тарас Григорович часто ходив до церкви. Старі речі й ікони перемальовував у монастирях. А Варвара Рєпніна подарувала йому Біблію. Тарас Шевченко з захопленням читав її, робив виписки з неї, а найголовніше підкреслював. «... Ужасна безнадежность! Так ужасна, что одна только христианская философия может бороться с нею... Единственная отрада моя в настоящее время — это евангелие. Я читаю ее без изучения, ежедневно и ежечасно». Далі він пише: «Новый завет я читаю с благоговейным трепетом. Вследствие этого чтения во мне родилась мысль описать сердце матери по жизни пречистой девы, матери Спасителя. И другая, написать картину распятого сына её. Молю Господа, чтобы хоть когда-нибудь олицетворилисъ мечты мои!». Відомий мексиканський поет Октавіо Пас назвав “Божественну комедію” Данте і “Дон Кіхот” Сервантеса найвидатнішими творами християнської доби. Для українського народу книгою книг є “Кобзар”. Книга любові. Національна Біблія. Шевченко знав ціну своєму слову і просив згадувати його тоді, “як нудьга на всю ніч у хаті засяде. Дух Шевченка могутній. Він не знає ні часових, ні просторових кордонів: вільно ширяє, ніби з небесних висот оглядає Україну і все, що “буде з нами й нашими синами”. Так само вільно проникає в глибину тисячоліть до минулого і майбутнього [3].

“Його Бог – це ціла його індивідуальність, його «Я», його єство, його душа, його почування та ідеями, його геній!” (Є. М. Євшан). Шевченко занадто складний, щоб осягнути його в такій багатовимірності, як віра. Шевченка глибоко зворушувала доля Ісуса Христа, який зазнав страшних мук в ім’я спасіння людей, проніс свій хрест до кінця і не схибив. Та й сам поет усім своїм життям дав приклад найтоншої альтруїстичної етики, за правду не побоявся згинуть, став апостолом великого Христового слова . “Шевченко, - як зауважує Степан Смаль – Стоцький, - обновляє моральне життя українського народу, чого не в сим була зробити російська церква, бо і вона потрапила в неволю царського деспотизму, що звів її на формальний культ і геть скривив засади Христової віри”. Маючи власну світоглядну систему, до істини йшов своїм шляхом. Надто незалежне мислення мав Шевченко – один з найбільших філософів світу. Шевченко був обізнаний із різними релігіями (іудаїзм з його “Старим Завітом”, буддизм, християнство, слов’янство й антична міфології). До міфологічних та біблійних мотивів досить часто звертається Шевченко в малярстві. Він розмальовував церкви Україні, зокрема в маєтку Лизогуба; створив малюнки “Апостол Петро ”,“Самаритянка ”,“Свята родина”, “Смерть Марії”, “Притча про робітників на винограднику ”, “Розп’яття ”. У “Розп’ятті ” образ Боголюдини, страченої на Голгофі, автор дає як торжество, як перемогу над насильством , як вічну перемогу життя [4].

Обговорення теми:

а) Образ Різдва Богородиці. Вперше згадано про цю ікону, намальовану нібито Шевченком для церкви Лизогубів у Седневі на Чернігівщині, в листі О.Г. Сластьона до О.П. Новицького в 1911 р. Він радив О.П. Новицькому звернутися з цього приводу до голови Полтавської управи Федора Андрійовича Лизогуба з проханням, щоб він допоміг дістати цю ікону.2 Це твердження О. Сластьона заперечується листом Шевченка до В.Рєпніної з заслання від 7 березня 1850 р., де він, згадуючи про Седнівську церкву, писав: «... не теряя надежды, что испытанию моему придёт когда-нибудь конец. Тогда отправляюся прямо в Седнев и, по мере сил моих, олицетворю мою так долго лелеянную идею. В седневской церкви над иконостасом два вделанные в стену железные крюка меня неприятно поражали — и я думал, чем закрыть их? И ничего лучше не мог выдумать, как картиною, изображающей смерть Спасителя нашего». Після заслання Шевченко у Седневі не був. В літературі пізніших років згадок про цю ікону немає [5].

б) Начерк «Голова Христа». Т. Шевченко 26-27.09.1857 р. зробив начерк на папері — голову Христа. Цей начерк виконано олівцем, чорнилом, пером 10,8 х 10,8; (31 х 22) у Нижньому Новгороді під час повернення із заслання. Зарисовка на 44 аркуші «Щоденника» між записами від 26 і 26 вересня 1857 р.3 У «Щоденнику» від 27 вересня 1857 р. Шевченко записав: «Проходя мимо церкви святого Георгия и видя, что двери церкви растворены, я вошёл в притвор и в ужасе остановился. Меня поразило какое-то безобразное чудовище, нарисованное на круглой трехаршинной доске. Сначала я подумал, что это индийских Ману или Вишну заблудил в христианское капище полакомиться ладаном и деревянным маслицем. Я хотел войти в самую церковь, как двери растворились и вышла пышно, франтовски разодетая барыня, уже не совсем свежая, и, обратяся к нарисованному чудовищу, три раза набожно и кокетливо перекрестилась и вышла. Лицемерка! Идолопоклонница! И, наверное, блядь. И она ли одна? Миллионы подобных ей бессмысленных, извращённых идолопоклонниц. Где же христианки? Где христиане? Где бесплатная идея добра и чистоты? Скорее в кабаке, нежели в этих обезображенных животных капищах. У меня не хватило духу перекреститься и войти в церковь; из притвора я вышел на улицу, и глазам моим представилась по темному фону широкого луга блестящая, грациозно извивающаяся красавица Волга. Я вздохнул свободно, невольно перекрестился и пошел домой».4 Після цього побаченого художник карикатурно зобразив голову Христа. Явно це карикатура не на Христа, а на те зображення, що побачив Шевченко у церкві і тих, хто туди приходить молитися. Тому йому стало прикро бачити все це у Нижньому Новгороді та й не тільки там, а й взагалі. Пізніше, 16 лютого 1858 р., в тому ж «Щоденнику» зазначено: «Нерукотворенный чудовищный образ, копия с котрого меня когда-то испугала в церкви Георгия. Подлинник этого индийского безобразия находится в соборе и замечателен как древность. Он перенесён из Суздали князем Константином Васильевичем в 1351 году.

Гордійченко В.В., 2013

Очень может, что это оригинальное византийское чудовище». В альбомі «Фотовиставка, присвячена пам'яті Шевченка» (К., 1939, табл. 84) рисунок репродуктований під назвою «Карикатура Т.Г. Шевченка на бога». Попередні місця збереження «Щоденника»: власність М. Лазаревського, ЧМТ—№ 27, ЧІМ, ІТШ. Зараз у ІЛ, відділ рукописів, Ф. 1, № 104.

Перебуваючи у Нижньому Новгороді, Тарас Григорович Шевченко виконав ряд робіт, присвячених архітектурним ансамблям монастирів, церков, як, наприклад: 1) „Печерський монастир". Тонований папір, олівець (16,6 х 31,6).[9.10.1857]; 2) «Церква Іллі». Тонований папір, олівець (16,4 х 32,6). [27.10.1857]; 3) «Церква св. Ніколая» .Тонований папір, олівець (16,2 х 32,3). [28.10.1857]; 4) «Благовіщенський монастир». Тонований папір, олівець (16,1 х 31,5).[30.10.1857]; 5) «Архангельський собор». Тонований папір, сепія, білило (16,6 х 31,2). [11-12.10.1857]; 6) «Дзвініця Архангельського собору». [29.09.1857] — малюнок загублений; 7) «Церква Георгія». 25.09.1857]—малюнок не знайдено. Щодо Благовіщенського собору, Т. Г. Шевченко у «Щоденику» від 26 вересня 1857 р. записав: «Рано поутру пошёл в трактир, спросил себе чаю и нарисовал из окна Благовещенский собор. Древнейшая в Нижнем церковь. Нужно будет узнать время его построения. Но от кого? К пьяным косматым жрецам не хочется мне обращаться, а больше не к кому. Нижний Новгород, во многих отношениях интересний город и не имеет печатного указателя. Дико!». Щодо Архангельского собору у Нижньому Новгороді, у «Щоденику» від 11 жовтня 1857 р. було записано: «А сегодня с горем пополам отправился поутру рисовать Архангельский собор... Поработавши, отправился я обедать к Н. К. Якоби. Вместо десерта он угостил меня брошюрой Искандера лондоновского второго издания «Крещёная собственность». Сердечное, задушевное человеческое слово!».

9. Гравюри на християнські теми. Сепія «Притча про робітників на винограднику». У Євангелії від Матфея є такі слова, котрі відходять від уст Христа: «Царство небесне подібне до господаря дому, який вийшов рано-вранці наймати робітників для свого винограднику. І, домовившись з робітниками по динарію за день, послав їх до свого винограднику. А коли вийшов він близько третьої години, то побачив інших, що стояли на торгу без діла. І зказав їм: ідіть і ви до мого винограднику і, що належатиме, дам вам. Вони пішли. А як вийшов він знову близько шостої і дев'ятої години, зробив так само. Нарешті, вийшовши об одинадцятій годині, він знайшов інших, що стояли без діла, і говорить їм: чого тут стоїте весь день без діла? Вони кажуть йому: ніхто нас не найняв, Він і говорить їм: ідіть і ви до винограднику мого і що належатиме, одержите. Коли ж настав вечір, господар винограднику говорить управителеві своєму: поклич робітників і віддай їм плату, почавши з останніх і до перших. І ті, що прийшли об одинадцятій годині, одержали по динарію. Ті ж, які прийшли першими, гадали, що вони одержать більше, але й вони одержали по динарію. І, одержавши, стали дорікати господареві і говорили: ці останні попрацювали одну годину, і ти зрівняв їх з нами, що перетерпіли денний тягар і спеку. Він

же сказав у відповідь одному з них: друже, я не скривдив тебе; чи не за динарій ти домовлявся зі мною? (Візьми своє та йди. Я ж хочу і цьому останньому дати те ж, що й тобі. Хіба я не вільний по-своєму робити те, що хочу? Чи око твоє заздрісне через те, що добрий? Так будуть останні першими, а перші -- останніми; бо багато покликаних та мало обраних» [6]. Це була притча про робітників на винограднику, яка була сказана Петрові: «... хто залишить дім, або братів, або батька, або матір, або жінку, або дітей, або землі заради імені Мого, одержить у сто крат і успадкує життя вічне. І багато хто зперших будуть останніми, а останні — першими». До цієї Христової «Притчі» звернувся і Тарас Григорович Шевченко. На папері сепією він намалював «Притчу про робітників на винограднику» (22 х 29,5). [Пб.].[Н.Н.15.VII] 1858 року. Справа внизу авторський підпис: Т.Шевченко 1858. Малюнок є копією з олійної картини Рембрандта ван Рейна 1637 р. «Притча про робітників на винограднику», що зберігається в Державному Ермітажі у Санкт-Петербурзі. Сюжетом для цієї картини Рембрандту послужила Євангельська притча про невдоволення робітників тим, що господар винограднику сплатив однаково всім робітникам за нерівну працю. У 1939 р. експонувався на Республіканській Ювілейній Шевченківській виставці у Києві (каталог, №363). Далі Шевченко виконав на папері (офорт і акватинта 29 х 40; 36 х 44,5; (41 х 53). [П.6.]) 15.07 - 7.11.1858 року «Притча про робітників на винограднику». Справа внизу на зображенні офортним штрихом напис: Rembrandt. 1637; зліва під зображенням - Грав. Т. Шевченко. 1858. Офорт, зкопійований з олійної картини Рембрандта «Притча про робітників на винограднику» [7]. А малюнок, виконаний сепією, був підготовлений до цієї роботи. Дата встановлюється на підставі листа Шевченка до С. Т. Аксакова від 15 липня 1858 р., в якому він пише: «Сегодня принимаюсь за новую доску, которой хочу передать одно из произведений великого Рембрандта», а також на підставі напису Шевченка на офорті, подарованому Якову Кухаренку: Батькові кошовому Яцькові Кухаренку на пам'ять. Т.Шевченко 1858 ноябрь 7 (ІЛ, Ф.І, №717.)

За офорт «Притча про робітників на винограднику» та за офорт з картини І.І. Соколова «Приятелі» Шевченко в 1859 р. був «назначенным в академики» [8]. Крім даного відтиска відомі ще примірники цього офорта з авторськими дарськими написами: Искренне моему М.М. Лазаревскому. Т.Шевченко. (БМШ, інв. №94); на пам'ять. Т. Шевченко 1858 Ноября 8. (БМШ, інв. №95); Василию Егоровичу Раеву Т.Шевченко 1858. Ноября 10(КДМУМ, інв № гр. -14); Кузьмѣ Терентьевичу Солдатенкову Т. Шевченко 1858 ноября 10. (Державний музей образотворчих мистецтв ім. О.С. Пушкіна, інв. №11870); Василію Матвеевичу Лазаревскому за термометр. Т. Шевченко 1858 Ноября (13) (ЦДАЛМ, Архів Лазаревських, фонд №277). В НМШ зберігається ще 8 примірників цього офорту різних станів роботи; на деяких з них рукою Шевченка червоним олівцем написи без дат: Моїй любій княгинѣ Александре Кулишъ одъ старшого боярина Т.Шевченка на память (інв №2-661); Якову Матвеевичу Лазаревскому на украшение его вятской юдолѣ приносить Т.Шевченко (інв. №2-697); Марії

Гордійченко В.В., 2013

Степановны Кжисевичъ на память Т.Шевченко (інв №2-886). Один з примірників цього офорту Т.Шевченко переслав М.С. Щепкіну, про що й писав до нього 13.12.1858 р.: «Посилаю тобі через художника Раєва один екземпляр моєї послідньої гравюри: не здивуй — як вдалась. Чи не будеш ти часом у графа Алексея Сергеевича Уварова, або умисне побувай у його, та подякуй йому за мене: гравюра ся напечатана на його гроші, спасибі йому!»9 В літературі відомий під назвами: «Притча о виноградном саде», «Притча о виноградаре и делателях», «Ростовщик с эрмитажной картины Рембрандта», «Лихвар», «Виноградари», «Сцена в купецькій конторі». Попередні місця збереження описаного тут примірника: РМ, ГКШ. У 1859 р. один з примірників експонувався в Академії художеств під назвою: «Работники виноградаря, с картины Рембрандта» («Указатель художественных произведений, выставленных в залах Императорской Академии художеств», СПб, 1859, стор. 10, №114); 1911 р. —на шевченківській виставці в Москві (каталог, №9) та на виставці художніх творів Т. Шевченка в Києві (каталог, №7), 1929 р. — на виставці творів Т.Шевченка в Чернігові (каталог, стор, 17, №6); 1939 р. — на Республіканській ювілейній Шевченківській виставці в Києві (каталог, №362). Зараз у НМШ (інв. №2-310). Є сумнів про виконання Шевченком гравюри «Христос в Еммаусі». Сюжет узятий із Євангілія від Луки, де мова йде про те, коли воскрес Ісус Христос, то Він йшов в Еммаус і по дорозі побачив двох, що розмовляли:

Петро ж уставши, побіг до гробу і, намилившись, побачив самі тільки ризи, що лежали, і пішов назад, дивуючися з того, що сталося. Кінець 4-му Воскресному. Того ж дня двоє з ним йшли в село, що було стадій за шістдесят від Єрусалима і звалося Еммаус. І розмовляли між собою про всі ці подій. І коли вони розмовляли і міркували між собою, Сам Ісус, наблизившись, пішов з ними. Але очі їхні були стримані, так що вони не впізнали Його. Він же сказав до них: про що ви сперечаєтесь між собою, ідучи, і чим ви засмучені? Один з них на ім'я Клеопа, сказав Йому у відповідь: невже Ти, один з тих, що прийшли до Єрусалима, не знаєш, що сталося в ньому цими днями? І сказав їм: що саме? Вони відповіли Йому: про Ісуса Назарянина, Який був мужем-пророком, сильним ділом і словом перед Богом і всіма людьми. Як видали Його первосвященики і начальники наші для засудження на смерть і розіп'яли Його. Його впізнали у переломленні хліба. Кінець вівторку, і 5-му Воскреслому. За літературними даними, у громадянки Трофілової в 1924 р. була гравюра «Христос в Еммаусі» нібито роботи Шевченка, з авторським написом про подарування її Михайлу Лазаревському. Там же зазначено, що ця гравюра перейшла до Трофілової від Лазаревських [8]. В повідомленні невірно визначене авторство Шевченка лише на підставі дарчого напису. Подібного офорта Шевченко не виконував. Всі виконані Т.Г.Шевченком офорти відомі з публікацій. Детальний їх опис дав Д.О.Ровінський у праці «Подробный словарь русских граверов» ще в 1895 році. Однойменна робота є у Рембрандта, виконана олією. Картина знаходиться у Луврі (м.Париж).

Художник написав образ Христа у момент преломлення хліба своїм ученикам. Самі учні пізнають Його по тому, як він ламає хліб. А також їх реакція на Воскресіння Христа. Учні Його не вистрибують з місць своїх, а сидять з захватом до Христа, наставивши перед ним свій зір. Апостоли сидять до глядача спиною, обличчям перед Христом. А сама архітектура чітко підкреслює постать Бога, який сидить за засланим білим полотном столом. В основі картини Рембрандта покладені світло і тінь.

Після «Святого сімейства», Шевченко намагався скопіювати гравюру Рембрандта «Смерть Марії». У кінці 30-х рр. XVII ст. Рембрандт виразив драматизм події який особливо проявився в його офорті «Смерть Марії». Небагаточисельні фігури апостолів та учнів жестами виражають горе і відчай цієї події. Цьому ж привертає увагу пишна обстановка спальні та величний східний одяг присутніх, а зверху урочисто спускаються ангели. Центральна група з помираючою та старою людиною, що поправляє подушку, виділяється дивною простотою та інтимністю. Це проявилося у художниковому світогляді — розширення та поглиблення філософського начала в його мистецтві, а одночасно з цим — величавий зміст і простота художніх засобів. Художник намагався передати штрихами кожного індивідуально. Передати всі деталі предметів та індивідуальні якості кожного героя. У «Смерті Марії» 1639 р. Рембрандт намагався підійти до розкриття теми у людському психологічному плані. Біблія була настільною книгою кожного портретиста у XVII ст.. У біблейських притчах шукали аналогії з подіями сучасності, до авторитету Біблії звертались, як до доказу, шукали відповіді на хвилюючі запити часу, а у євангельських заповідях находили формули етичних положень[9].

Висновки

Підсумовуючи все вище сказане, відмітимо, що першим поштовхом до створення сюжетних композицій для Шевченка були прочитані їм книжки, а тому й нема в перших задумах художника й поета паралелізму. Поряд з «Причинною» — першою його поетичною композицією, такою ж у живопису є «Едіп в Афінах», навіяний трагедією В. О. Озерова. Вже тут Шевченко виявив своє розуміння живопису. Він обрав не найдраматичнішу ситуацію й прагнув лаконізму композиції. На підставі літературного джерела він створив специфічно пластичний образ, що мусив сконцентруватися «в одно многоговорящее слово, в одну ноту, в одну черту». У Шевченка-художника є цілий ряд творів, які зовсім неможливо ототожнити з літературними сюжетами. Це його «Хлопчик біля тину з собакою», сцени сільського побуту — «На пасці» та «Селянська родина». Є в альбомах Шевченка кілька начерків,—один досить викінчений на окремому аркуші, — що їх вважають ескізами чи варіантами «Селянської родини». У цих начерках ми бачимо, хоч композиція розгортається на тлі хати, одмінний від «Селянської родини» сюжет, аналогій якому не знаходимо у поезії Шевченка. На мою думку, Шевченко тут подав своє трактування «віків життя людини» — дитинства, юнацтва й похилого віку. Ця ж тема пізніше, але значно мертвіше була втілена А. Бьокліним («Життя

Гордійченко В.В., 2013

є сон»).

На начерках Шевченка бачимо діточок, які граються, старих, що на них дивляться, а нишком за кутом хати милуються молоді. Сюжет набагато складніший і філософічний, ніж у «Селянській родині», яка сприймається як жанрова ідилічна сцена. Серед задумів Шевченка неодноразово зустрічаємо перетлумачення в бойовому актуальному дусі традиційних, з дитинства відомих йому за «суздальськими картинами» сюжетів. Також, як у поетичній творчості по-новому відтворював він образи поширених в народі пісень, так і в живописних творах широко використовував розповсюджені в народі сюжети лубкових картин. Аналогією до Шевченківських «віків життя», що являють протест проти кріпаччини, є зразки, подібні до «Возраста человеческого» та «Зерцала грешного» [10]. Офорт Шевченка «Казка», що сприймається як сатира на миколаївську солдатчину, навіяний не лише народною казкою про солдата і смерть, а мабуть, і картинами про «Аніку-воїна». «Блудний син» Шевченка — одна з найбільш соціально загострених його речей, своїм першоджерелом має лубкові аркуші «Комедии притчи о блудном сыне». Що сюжет йшов з традицій народних картин, це видно навіть зі слів самого Шевченка, який протиставляє свій задум «суздальским картинам» такої ж назви. Записуючи свої задуми графічної теми «Блудний син» у щоденнику (26 червня 1857 року), Шевченко визначає, зокрема, її виховне значення для «среднего сословия», тієї «половини народу», якій потрібна «не суздальская лубочная притча о блудном сыне, а благородная изящная и меткая сатира».

До задумів Шевченка, пов'язаних з літературою, слід віднести і неодноразовий альбомний начерк «Історія першого портрета». Цей сюжет, який вперше зустрічаємо у Плінія, в дальшому багато разів був переказний. Важко сказати, де саме запозичив його Шевченко: це був у художніх колах, так би мовити, «мандруючий» сюжет. Обрання Шевченком того чи іншого сюжету, навіть із стародавніх легенд і чужого побуту, інколи можна пояснити асоціаціями з темами його роздумів, навіяних сучасною йому дійсністю. Візьмемо, наприклад, такі його задуми, як «Лот з дочками» та «У гаремі». Перший, здавалося б, можна просто розглядати як ілюстрацію до Біблії, а другий пояснити впливом Б. Брюллова, який з своїх подорожей виніс прихильність до орієнтальної екзотики. До того ж обидва сюжети могли бути обрані як привід малювати оголену жіночку, постать, що було цілком в дусі Академії. А між тим, начерки до згаданих речей дають підставу стверджувати, що Шевченко бачив в цих, на перший погляд цілком не схожих, сюжетах певну спільність. Придивляючись до начерків помічаємо, що в своїх шуканнях Шевченко скрізь прагнув досягти виразного протиставлення юних, гарних жіночих постатей і підкреслення неприємного старого. Цей контраст викликає у глядача думку про неприродність, огидливість того, що молода жінка може належати сластолюбцеві. Шевченко бачив жахливу розпусту панів і гнівно викривав їх. Гарему з кріпачок не були рідкістю у поміщицьких маєтках. Шевченко у своїй повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» описує такий «домашний

гарем господина Курнатовского, открытый и лампами освещенный вертеп разврата», а самого пана порівнює з султаном [11].

Таким чином, «Гарем», і «Лот з дочками», перегукуючись з літературними творами Шеченка, до деякої міри були для нього актуальними сюжетами, і ці задуми не можуть бути пояснені тільки випадковими впливами чи враженнями. Показовим для з'ясування естетичних поглядів Шевченка є переказаний О. Афанасьєвим-Чужбинським такий епізод. ...Нарисувавши портрет якогось отамана жебраків, «що мав звірячий вигляд», «Шевченко хвилин через п'ять подер його на шматки», мотивуючи це так: «Се такий супес, що за шага заріже чоловіка, дарма що сліпий». Сцени насильства, вбивства не були естетичними об'єктами для Шевченка-художника. Навіть тоді, коли Шевченко, як справжній критичний реаліст відтворив пізніше найстрахітливіші ізувірства («Кара шпіцрутенами» та деякі інші аркуші «Блудного сина»), він був далекий від смакування натуралістичних деталей [12]. До жанрових сюжетів, що цікавили Шевченка-художника, слід віднести ще «Купання дитини» — сцену, очевидно, спостережену в житті. Шевченко, як відомо, пристрасно любив дітей і цікавився всім, що з ними пов'язаним. Найсвятішим серед усього він вважав материнство та відносини між батьками і дітьми.. Серед «християнських» сюжетів, що зустрічаються у начерках Шевченка можна назвати «Св. Себастьяна» (є і сепія на цю ж тему з підписом Шевченка, достовірність якого, що правда, викликає сумнів у С. Раєвського), «Розп'яття» і копію з Рафаеля «Св. Петро». Така обмеженість начерків на подібні сюжети свідчить про те, що Біблія надихала Шевченка скоріше емоціями, ніж конкретними образами. Саме поняття «бог» було для Шевченка не більше як втіленням вищої справедливості, а зовсім не чимось конкретно існуючим, як переконливо доводять його поезії і задуми художника.

Настав час, коли перетягують на свій лад Євангеліє. Хто настільки його перетягне на свою сторону, так і саму постать Кобзаря — Тараса Григоровича Шевченка. Просто, так би мовити, йде спекуляція навколо творчості поета і художника. І кожен хоче також використати у своїх цілях під руйнації України, яка нині проходить. Шевченко має сучасне переосмислення не тільки як поет-пророк, яле як художник-новатор в образотворчому жанрі. Досліджуючи малюнки поета - то виникає, так би мовити, власне «Шевченківський жанр» в малярській творчості. Неповторний вид в образотворчого мистецтва та його світобачення художника, який тонко відчуває образ та манеру виконання.

Слід відмітити, що ця праця не несе кінцевий результат дослідження. Вона може бути завершена тоді, коли треба провести паралелі між поезією та образотворчістю, так як не можна відокремлювати мистецтво від поезії Т.Г. Шевченка.

Список використаної літератури

1. Бачинський Д. Християнсько-філософська думка Тараса Г. Шевченко /У кн.: Український культурологічний альманах «Хроніка-2000», - К., 2000. Випуск 39-40.-с.

Гордійченко В.В., 2013

551.

2. Білецький Л. Віруючий Шевченко / У кн.: Український культурологічний альманах «Хроніка-2000», - К., 2000. Випуск 39-40. –с. 535.

3. Білецький Платон. Скарби нетлінні: Українське мистецтво у світовому художньому процесі. - К., 1974.

4. Брокгаузъ Ф.А., Ефронъ И.А. Энциклопедический словарь. Томъ XXXIX. Чугуевъ - Шенъ. - С.-Петербургъ. 1903. - с.355-361. Шевченко.

5. Ваганова Е. Мурильо и его время. - М: Изобразительное искусство, 1988.-с.173.

6. Вічний як народ: Сторінки до біографії Т.Г.Шевченка: Навч. посібник/Автори-упорядники О.І.Руденко, Н.Б.Петренко. -К.:Либідь, 1998.-272с.

7. Грабович Григорій. Шевченко як міфотворець. - К., 1991.

8. Євман М. Тарас Шевченко. - К., 1911.

9. Карл Павлович Брюллов (1799-1852). Живопись, рисунки и акварели из собрания Русского музея. - СПб: Palace Editions, 1999.

10. Кузнецов Ю.И. Рембрандт. - М: Изобразительное искусство, 1982.

11. Левина И.М. Картины Мурильо в Эрмитаже. - Л.: Сов. художник. 1969.-С. 18-19.

12. Левитин Е. Офорты Рембрандта. - М.: Государственное издательство изобразительного искусства, 1963, - с.8.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bachinsky D. Christian philosophical thought Taras Shevchenko / in the book.: Ukrainian Cultural Almanac "Chronicle 2000" - K., 2000. Issue 39-40.-s. 551

2.) Beletsky L. believer Shevchenko / in the book.: Ukrainian Cultural Almanac "Chronicle 2000" - K., 2000. Issue 39-40. -C. 535.

3. Beletsky Plato. Treasures imperishable: Ukrainian art in the global art process. - K., 1974

4. Brokhauzъ FA, Efronъ IA Encyclopedic Dictionary. Tomъ XXXIX. Chuhuevъ - Shenъ. - St. Peterburhъ. 1903. - S.355-361. Shevchenko.

5. Vaganova E. Murillo and his time. - M: Fine èñêóññòâî, 1988.-p.173.

6. Eternal as a nation: Links to biographies Shevchenko: Training. user / author-compiler O.I.Rudenko, N.B.Petrenko. -K.: Lybid, 1998.-272p.

7. Grabowicz Gregory. Shevchenko as mifotvorets. - K., 1991.

8. Yevman M. Taras Shevchenko. - K., 1911.

9. Karl Pavlovich Briullov (1799-1852). Paintings, drawings and watercolors of Assembly of Russian Museum. - St. Petersburg: Palace Editions, 1999.

10. Kuznetsov Y.I .Rembrandt. - M: Visual Arts, 1982.

11. Levine I.M. Murillo's paintings in the Hermitage. - Leningrad: Sov. artist. 1969.-S. 18-19.

12. Levitin E. Ttchings by Rembrandt. - Moscow: State Publishing House of Fine Arts, 1963 - p.8.

В.В. ГОРДИЙЧЕНКО

Запорожский национальний технический университет, Запорожье

ХРИСТИАНСКАЯ СИМВОЛИКА И АЛЕГОРИЯ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Исследуя творчество поэта и художника Тараса Григорьевича Шевченко (1814-1861), обратился к его изобразительному искусству как к эстетическому и мировоззренческому феномену. Примером этого стали его рисунки на религиозные темы, которые были связаны с Библией и жизнью святых. Работа состоит из нескольких частей,

которые характеризуют мастерство, подход и манеру исполнения тех или иных рисунков, набросков, офортов и сепий, начиная с серии работ Старого Завета, Евангелия, иконописи, скульптурной работы, копий работ К. Брюллова, Рембрандта и Мурильо.

Ключевые слова: христианская символика, «шевченковский жанр», принцип эстетизма, атеизм, материализм, религиозность, христианские моральные принципы, христианские убеждения, этическое положение, аллегория.

V.GORDIJCHENKO
Zaporizhzhya National Technical University, Zaporozhye

CHRISTIAN SYMBOLISM AND ALLEGORY IS IN FINE ART OF T.G. SHEVCHENKO

In this work creativity works of a poetand a painter Taras Shevchenko (1814-1861), indicates that Shevchenko knew the Bible content thoroughly, quoted it, went to the church, because a lot of drawings on the architectural topics. Which depicted cathedrals, churches and cloisters have remained. And he had a critical attitude towards their so-called «pot-boiler» design. That means that a painterand a poet Shevchenko was deeply pious, nevertheless he has his own approach to the God depicted in his poetical works.

The work consists of several parts which characterize mastery, approach and manner of one or another drawings, sketches, etchings and sepias performance including series of works on Old Testament, the Gospel, iconography, sculptural work, copies of Carl Brullov's, Rembrandt's and Murrillo's works.

Art of T. Shevchenko is little known to jundges of has poetry. To lead shevchenko's proffessionalism in the art of kobzar, on horror, he is counted as, attributing his pictures to the pictures, will say an amateur to Pushkin, Lermontov, which mainly drew on the fields of pages of the poetries. But Shevchenko was outstanding painter-chart, proffessional, making off the class of Bryulov in St Petersburg academy of Art. Carrying with engraving (akvantintoy), he became an academician. An artist violated permanent academic school, bringing an art over nearer to nationality, to the clearness. Modern research of art of poet, resulted in a conclusion, that Shevchenko opened (created) the new types of painting, that nobody used before his, calling his Ukrainian plenerist, avant-gardist, surrealist.

Studying the fine art of poet and artist Shevchenko, notice his style that can not be entangled with other artists of the first half of XIX century, that entered a scientific term-«Shevchenko genre». Although it is here possible to do an amendment. Shevchenko in the academy of arts was student great Brullov and he adopted a drawing techniqus from the teacher, in particular this style snch artists as V, Shteinbergh and I. Sazhyn.

In the works on religious subjects an artist used Christian moral principles, if drew linens on social-domestic themes, such as «On an apiary». And also, in the end, it is ethic positions of these works, so as they can carry morallyaesthetic pleasure to the spectator.

Keywords: christian symbolism, « Shevchenko genre », an aestheticism principle, atheism, materialism, religiousness, Christian moral principles, Christian belief, ethical position, allegory.

Стаття надійшла до редколегії 24.06.13
Прийнята до друку 29.06.13

Рецензент: к.ф.н., доц. Макушинська Г.П.

Гордійченко В.В., 2013